

Individualist van nu werkt graag samen

De Occupy-beweging: tégen het grote geld, vóór het algemeen belang.

foto anp

De coöperatie heeft de toekomst, in de visie van Herman Wijffels, als logische stap vanuit het individualisme.

*HERMAN WIJFFELS, HOGLERAAR
DUURZAAMHEID EN
MAATSCHAPPELIJKE VERANDERING
AAN DE UNIVERSITEIT UTRECHT*

In de huidige tijd is een herleving te zien van de coöperatieve ondernemingsvorm. Ik beschouw dat als een vorm van vooruitgang, ook al is de oorsprong van dit model al ruim anderhalve eeuw oud. Dat de coöperatie een stoffig imago aanleeft is in mijn ogen volstrekt onterecht.

We staan aan het begin van een nieuwe fase in onze maatschappelijke ontwikkeling. Daarbij zoeken we naar structuren - sociale, ecologische en organisatorische - die beter aansluiten bij de situatie waarin we zitten en bij de mensen die we zijn geworden. De coöperatieve beweging die we in deze tijd zien ontstaan zit in de spits van die brede maatschappelijke vernieuwing. De mensen die er deel van uitmaken beschouw ik als pioniers.

Toen aan het begin van het industriële tijdperk de eerste coöperaties ontstonden was dat een reactie op veranderende machts- en invloedstructuren. Wilhelm Friedrich Raiffeisen richtte in 1864 de boerenleenbank op vanuit de gedachte dat kleine ondernemers die hun krachten bundelen in die transitie een grotere weerbaarheid aan de dag zouden kunnen leggen.

De herleving van de coöperatie die we thans zien is ook te begrijpen als reactie op de overgang naar een andere samenleving. We leven in de eindfase van het industriële tijdperk. Dat loopt immers vast op verschillende terreinen: we zitten in een financiële crisis en leven vanuit ecologisch perspectief op veel te grote voet. Daarnaast organiseren we ons veelal nog op manieren die stammen uit de industriële tijd: top down en begrensd door de natiestaat. Het gegroeide kennisniveau, internationale handel en het wereldwijde web vragen echter om een andere dan de piramidale, aan nationale grenzen gebonden organisatievorm. Zo bevinden we ons in een periode van 'verpoping': een transformatie naar wat wellicht de geschiedenis zal ingaan als de kennis- of informatiesamenleving.

Nieuwe principes

Als ik zeg dat het industriële tijdperk op zijn eind loopt kondig ik daarmee uiteraard niet het einde van de industrie aan, maar doel ik op de door veel mensen gevoelde noodzaak een aantal principes die bij dat tijdperk horen los te laten en door nieuwe te vervangen.

Oude principes zijn bijvoorbeeld het streven naar efficiency en schaalvergroting, en ook het 'aandeelhouderskapitalisme'. Ooit was een onderneming bedoeld om een bijdrage te leveren aan maatschappelijke vooruitgang. Eigenbelang stond in dienst van het grotere geheel. In het aandeelhouderskapitalisme zijn

doel en middel omgedraaid: winst voor de aandeelhouder is het doel geworden en dienstverlening het middel om dat doel te bereiken.

Dankzij de industriële maatschappij zijn er op het gebied van emancipatie grote successen geboekt. Onderwijs is niet alleen voor een beperkte groep maar voor iedereen toegankelijk geworden. Dat noopt tot andere organisatieprincipes. Vroeger was een top down-arbeidsmodel de regel. Tegenwoordig is iedereen opgeleid. Dat heeft tot een hoger kennisniveau geleid en emancipatoire effecten gehad. Mensen beleven hun persoonlijke leven vanuit een nadrukkelijker besef van individualiteit. Een nieuwe fase in dat individualisme is dat steeds meer mensen zich willen verbinden met het algemeen belang, een houding die vaak samengaat met een focus op duurzaamheid en sociale cohesie. Het netwerk dat hieruit ontstaat verbeeldt een horizontale en open organisatievorm die het ons mogelijk maakt aanwezig potentieel en creativiteit ten volle te benutten.

Deze ontwikkelingen samen beschouw ik als het decor achter een verklaring voor de groei van het aantal coöperaties.

Relationele ethiek

Kenmerkend voor de huidige generatie coöperaties is een relationele ethiek. De emancipatie die thans gaande is wordt gekenmerkt door een individualisme dat zich wil verbinden met anderen en met de wereld. Steeds meer mensen voelen zich verantwoordelijk voor de gemeenschap en laten zich leiden door de vraag wat de effecten van hun gedrag zijn op andere mensen en op het milieu.

Een coöperatie was vroeger vooral een verlengstuk van een onderneming. Tegenwoordig gaat het vaker om het scheppen van waarde voor de gemeenschap.

Neem de eerste energiecoöperaties. Het was aantoonbaar niet hun doel materieel voordeel te realiseren voor de leden: de eerste met zonnepanelen en windmolens opgewekte energie was immers helemaal niet goedkoop. Voorts zien veel van de huidige generatie coöperaties, meer dan het behartigen van ondernemerswaarden, het als hun missie om bepaalde voorzieningen in de gemeenschap te houden en daarmee de kwaliteit in die gemeenschap op peil te houden.

We leven op een kruispunt in de geschiedenis en moeten samen vorm geven aan een volgende manier van leven en werken. Daarbij gaat het niet over een kleine mutatie, maar over radicaal nieuwe manieren om de samenleving in te richten. Mensen die daaraan bijdragen zijn in mijn ogen bezig met iets waardevols. Duurzaamheid wordt doorgaans vooral verbonden met milieumanagement. Voor mij gaat het om de aspiratie om tot een hoger niveau van relaties te komen, omdat we met het huidige niveau nog onvoldoende toegerust zijn voor de 21ste eeuw. Dat is de grotere maatschappelijke context waarvan coöperaties deel uitmaken.

Dit is een bewerkte versie van een essay uit 'Publiek geheim: de cooperatie in beweging' van Menno Bosma & Else de Jonge. Frissewind, 240 blz., € 29,95.